

Abstracts IstMitt 71

M. Seyer: In Memoriam Jürgen Borchhardt. 25.02.1936–26.07.2021

Sarah Dermech: The Preconception of Geometric Architecture in the Neolithic Near East: Play of Forms and Scales

Abstract: The emergence of a new type of communal or special architecture during the Pre-Pottery Neolithic (ca. 10,000–6400 cal. BCE) in the Middle Euphrates Region, Southeastern Anatolia and Upper Mesopotamia, with geometrical and monumental features never seen before, raises the following question: is there, from the Pre-Pottery Neolithic onwards, the expression of a preconception of geometric shapes in new large-scale architecture? In this contribution, we lay down the methodological basis for such a study, and then, on the basis of selected architectural and material remains, put forward the hypothesis of a preconception of geometric architecture in these regions.

Die Vorgeschichte geometrischer Architektur im neolithischen Vorderen Orient: ein Spiel der Formen und Massstäbe

Zusammenfassung: Die Entstehung eines neuen Typs von Gemeinschafts- oder Spezialarchitektur während des Präkeramischen Neolithikums (ca. 10,000–6400 v. Chr.) in der mittleren Euphratregion, in Südostanatolien und in Obermesopotamien, mit bislang unbekanntem geometrischen und monumentalen Merkmalen, wirft folgende Frage auf: Gibt es in der neuen monumentalen Architektur ab dem Präkeramischen Neolithikum den Ausdruck eines Vorkonzepts für geometrische Formen? In diesem Beitrag legen wir die methodischen Grundlagen für eine solche Untersuchung fest und stellen anhand der ausgewählten Architektur- und Materialfunde die Hypothese eines Vorverständnisses geometrischer Architektur in diesen Regionen auf.

Neolitik Dönem’de Önasya’da Geometrik Mimari Anlayışı: Biçim ve Ölçülerin Oyunu

Özet: Seramiksiz Neolitik Evre’de (MÖ 10,000–6400 civarı) Orta Fırat Bölgesi, Güneydoğu Anadolu ve Yukarı Mezopotamya’da ilk kez ortaya çıkan, anıtsal özelliğiyle ortak ve özgün bir geometrik mimari düzen şu soruyu akla getirmektedir: Seramiksiz Neolitik’ten itibaren, yeni ve anıtsal mimarideki bu geometrik biçimde bir düzen anlayışı var mıydı? Bu çalışmada, söz konusu araştırmanın yönetime dayalı temeli belirlenmekte ve aynı zamanda mimari ve diğer buluntularla, bu bölgelerdeki geometrik düzen anlayışı ile ilgili hipotez ortaya konmaktadır.

Ergül Kodaş – Yunus Çiftçi: Public Buildings and Spatial Organization during the Pre-Pottery Neolithic A Period. The Case of Boncuklu Tarla / SE Turkey: First Report

Abstract: Important insights into the PPNA Period in the Upper Tigris Valley have been gleaned from the archaeological excavations at Boncuklu Tarla, Çemka Höyük, Hasankeyf Höyük, Gusir Höyük and Körtik Tepe. Recent archaeological discoveries at these sites have yielded new data on the communal building phenomenon in the region. Among these sites, the PPNA communal buildings discovered at Boncuklu Tarla reveal an in-depth understanding of the architectural development of this building type providing further insights into settlement layout and spatial organization in early villages in a regional and chronological context. In this paper, we present the PPNA communal buildings of Boncuklu Tarla and discuss their role in early village organization during the onset of sedentism in the Upper Tigris Valley.

Öffentliche Gebäude und räumliche Organisation im präkeramischen Neolithikum A (PPNA): Erster Bericht über die Arbeiten in Boncuklu Tarla / Südostanatolien

Zusammenfassung: Im Oberen Tigris-Tal konnten durch die archäologischen Untersuchungen in Boncuklu Tarla, Çemka Höyük, Hasankeyf Höyük, Gusir Höyük und Körtik Tepe wichtige Erkenntnisse über die PPNA-Zeit gewonnen werden. Dabei liefern die jüngsten archäologischen

Funde aus diesen Orten neue Informationen zum Phänomen des Gemeinschaftsbaus in der Region. Unter diesen Fundorten ermöglicht vor allem Boncuklu Tarla durch seine gemeinschaftlich genutzten Bauten während der PPNA-Zeit ein tieferes Verständnis der architektonischen Entwicklung solcher Bauten und gibt im regionalen und chronologischen Kontext weitere Einblicke in die Siedlungsstruktur und räumliche Organisation dieser frühen Dörfer. In diesem Beitrag werden die gemeinschaftlichen PPNA-Bauten in Boncuklu Tarla vorgestellt und ihre Rolle in der frühen Dorfgemeinschaft während der beginnenden Sesshaftigkeit im Oberen Tigris-Tal diskutiert.

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’de (PPNA) Komünal Yapılar ve Mekânsal Düzenleme: Güneydoğu Anadolu’daki Boncuklu Tarla Örneğine dair ilk Rapor

Özet: Yukarı Dicle Vadisi’ndeki Boncuklu Tarla, Çemka Höyük, Hasankeyf Höyük, Gusir Höyük ve Körtik Tepe’deki arkeolojik kazılar sayesinde, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’e (PPNA) ait önemli bilgiler elde edilmiştir. Buluntu yerlerindeki güncel arkeolojik keşifler, bu dönemde komünal yapı olgusu ile ilgili yeni veriler sunmaktadır. Boncuklu Tarla’da saptanan örnekler, PPNA Evresi’nin komünal yapı tipi ve gelişimine dair bilgileri derinleştirmekte ve aynı zamanda ilk köylerin yerleşim düzeniyle mekânsal organizasyonuna bölgesel ve kronolojik bir çerçevede daha fazla ışık tutmaktadır. Bu çalışmada, Boncuklu Tarla’nın PPNA Evresi’ndeki komünal yapıları sunulmakta ve Yukarı Dicle Vadisi’ndeki yerleşik yaşama geçişin başlangıcında ilk köylerin rolü tartışılmaktadır.

Bülent Genç – Andreas Schachner: The Architecture of the Urartian Fortress of Aznavurtepe/URUaludiri near Patnos

Abstract: Between 1961 and 1963, K. Balkan explored the Urartian fortress of Aznavurtepe near Patnos, north of Lake Van. The uncovering of a well-preserved temple of the god Haldi makes this site an important discovery site of the Urartian culture. For unknown reasons, no plans of the site or its architecture were published in the original reports, so it has not played a significant role in discussions of the architectural history of eastern Turkey. The fortuitous discovery in an archive of the DAI of plans of the architecture in Aznavurtepe now makes it possible to present this important building complex together with the results of recent surveys.

Die Architektur der urartäischen Festung von Aznavurtepe / URUAludiri bei Patnos

Zusammenfassung: Zwischen 1961 und 1963 erforschte K. Balkan die urartäische Festung von Aznavurtepe bei Patnos, nördlich des Vansees. Die Aufdeckung eines gut erhaltenen Tempels des Gottes Haldi macht diesen Ort zu einem wichtigen Fundplatz der urartäischen Kultur. Aus unbekanntem Gründen wurden in den ursprünglichen Berichten keine Pläne der Anlage publiziert, so dass diese in der Diskussion der Architekturgeschichte der Ost-Türkei bisher keine wesentliche Rolle spielte. Die zufällige Auffindung von Plänen der Architektur von Aznavurtepe in einem Archiv des DAI ermöglicht es nun, diesen wichtigen Baukomplex zusammen mit Ergebnissen neuerer Begehungen vorzustellen.

Patnos Aznavurtepe’deki (URUAludiri) Urartu Kalesinin Mimarisi

Özet: Van Gölü’nün kuzeyinde, Patnos’ta yer alan Aznavurtepe’deki Urartu kalesi, 1961 ile 1963 yılları arasında K. Balkan tarafından araştırılmıştır. Günümüze oldukça iyi durumda ulaşılmış olan Haldi tapınağının da keşfiyle, burası Urartu kültürünün en önemli buluntu yeri haline gelir. Fakat o yıllarda yayımlanan bildirimlerde, tapınak planına bilinmeyen nedenlerden dolayı yer verilmemiştir. Bu yüzden tapınak, Doğu Anadolu’nun mimari tarihinde bugüne dek önemli bir rol oynamamıştır. Aznavurtepe’deki mimari ile ilgili planların, Alman Arkeoloji Enstitüsü arşivinde rastlantı sonucu keşfedilmesi, bu önemli yapı kompleksini yeniden inceleme ve sonuçlarıyla birlikte sunmayı mümkün kılmaktadır.

Sam Cleymans – Inge Uytterhoeven: From Cradle to Casket: The Biography of a Sarcophagus at Sagalassos, SW Anatolia

Abstract: In the summer of 2016, the only sarcophagus found within an excavation context at Sagalassos so far was unearthed in a burial compound in the Eastern Necropolis. The detailed stratigraphic information, the sarcophagus' in situ context within the funerary plot, the inscriptions it bears and the material studies executed on the associated finds have allowed for a detailed reconstruction of the life of this sarcophagus. Applying a biographical perspective, what interests us most, however, are the human actors who ordered, created, used, reused and looted the casket. Biographical perspectives have attracted great interest in archaeological and anthropological literature of the past three decades for their ability to reconstruct the life histories of objects and their association with human actors. This heuristic method is applied on the sarcophagus, starting from its carving in the 2nd century CE, all the way up to its looting and burial under stone quarry refuse in the 6th century CE and, eventually, to its discovery in 2016, thus giving innovative insights in funerary contexts and their users at Sagalassos.

Von der Wiege zum Grab: Die Objektgeschichte eines Sarkophags aus Sagalassos in Südwest-Anatolien

Zusammenfassung: Der im Sommer 2016 in einem Grabkomplex in der Ostnekropole freigelegte Sarkophag ist der einzige, der im Rahmen der Sagalassos-Grabungen gefunden wurde. Die detaillierten Informationen zur Stratigraphie und die Befundlage des Sarkophags in situ innerhalb der Grabanlage, die darauf angebrachten Inschriften sowie die Untersuchung dazugehöriger Grabfunde haben eine detaillierte Rekonstruktion des Lebens dieses Sarkophags ermöglicht. Hinsichtlich einer biographischen Perspektive interessieren uns insbesondere die menschlichen Akteure, die der Bestellung, Herstellung, Verwendung, Wiederverwendung und Plünderung dieses Sarkophags eine Rolle gespielt haben. Die genannten Aspekte haben in der archäologischen und anthropologischen Forschung in den letzten drei Jahrzehnten großes Interesse geweckt, da sie die Rekonstruktion der »Lebensgeschichte« von Objekten ermöglichen. Beginnend von seiner Herstellung im 2. Jh. n. Chr., seiner Plünderung und Vergrabung unter einem Steinbruchabfall im 6. Jh. n. Chr., bis hin zu seiner Wiederentdeckung im Jahr 2016, soll diese empirische Methode auf den Sarkophag angewandt werden. Diese Vorgehensweise ermöglicht einen innovativen Einblick in die Bestattungskontexte und ihre Nutzer*innen in Sagalassos.

Beşikten Mezara. Güneybatı Anadolu'daki Sagalassos'ta Bulunan bir Lahdin »Biyografisi«

Özet: 2016 çalışmalarında, doğu nekropolünde, gömüyle birlikte ortaya çıkarılan lahit, Sagalassos kazıları çerçevesinde bugüne dek saptanan ilk lahittir. Ayrıntılı stratigrafik veriler, in situ durumdaki gömü, yazıt ve diğer buluntuların değerlendirilmesi, söz konusu lahdin »yaşam öyküsünü« yeniden inşa etmeyi mümkün kılmıştır. Lahdin biyografisi içinde bizi en çok ilgilendiren ise bu lahdin yapımı, kullanımı ve yağmalanmasında rol oynayan aktörlerdir. Objenin »yaşam öyküsünü« ve bu öyküde rol alan insanlarla ilişkisini biyografik bir bakış açısıyla değerlendirme, arkeoloji ve antropoloji alanında, son otuz yılda büyük bir ilgi görerek, yaygınlaşmıştır. MS 2. yüzyılda yapılışından MS 6. yüzyılda yağmalanıp taş ocağı yığınlarının altında kalana ve hatta 2016'da yeniden keşfine dek lahit üzerinde uygulanan bu sezgisel yöntem, Sagalassos'taki mezarlar ve sahipleriyle ilgili yeni bilgiler vermektedir.

Lavinia Ferretti: Visual and Spatial Dynamics of Written Texts: Dedications in the Asclepieion of Pergamon

Abstract: This paper focuses on the visual and material dimensions of the dedications found in the Asclepieion of Pergamon. To assess them, their findspots are mapped on the sanctuary plan; four main assemblages are highlighted, each characterised by a particular type of carrier or support. Some of them clearly display investment by the elite, based on the dedication of conspicuous offerings near honorific statues and building endowments. Three case studies show

the potential of analysing textual, material and spatial elements in order to better understand the message each dedication carried. The case of the Asclepieion of Pergamon proves that the impression made by dedications on the visitors of the sanctuary was based not only on their text, but on the combination of wording, support and location, as well as on the interplay among different inscriptions. Understanding such dynamics enhances our understanding of the sanctuary as a whole.

Visuelle und räumliche Dynamik schriftlicher Texte: Die Weihinschriften im Asklepieion von Pergamon

Zusammenfassung: Dieser Beitrag konzentriert sich auf die visuellen und materiellen Dimensionen der im Asklepieion von Pergamon gefundenen Inschriften. Zur Auswertung wurden die Fundstellen der Inschriften auf dem Plan des Heiligtums kartiert. Vier Hauptgruppen wurden hervorgehoben, die sich jeweils durch eine bestimmte Art von Inschriftenträgern charakterisieren lassen. Aufgrund auffälliger Opfertafeln, die im Bereich von Ehrenstatuen und Baustiftungen gefunden wurden, zeigen einige dieser Fundgruppen deutlich, dass sie von der Elite gestiftet wurden. Drei Fallstudien zeigen das Potenzial der Analyse der textlichen, materiellen und räumlichen Elemente, um die Botschaft der einzelnen Weihinschriften besser nachvollziehen zu können. Diese Untersuchung beweist, dass der Eindruck der Weihinschriften auf den Besucher nicht nur auf ihrem Text beruhte, sondern auch auf der Kombination von Wortlaut, Träger und Standort sowie auf dem Zusammenspiel verschiedener Inschriften. Das Verständnis dieser Dynamik verbessert unser Verständnis des Heiligtums als Ganzes.

Yazılı Metinlerin Görsel ve Mekânsal Dinamiği: Pergamon Asklepieionu'ndaki Adak Yazıtları

Özet: Bu çalışmada, Pergamon'daki Asklepios Kutsal Alanında bulunan adak yazıtları görsel ve mekânsal açıdan değerlendirilmektedir. Yazıtlardan bir kısmının heykel ve yapı gibi şeref anıtlarının yakınında yer alması, bu yazıtların elit sınıf tarafından bağışlandığını gösterir. Adak yazıtlarının aktardığı mesajı daha iyi anlamaya yönelik üç durum değerlendirmesi içerik, materyal ve mekân gibi unsurların analiz gücünü göstermektedir. Asklepieion örneği, adak yazıtı yanı sıra, metnin ifade biçimi, adak sahibi ve yazıtın yerinin de kutsal alan ziyaretçisini etkilediğini kanıtlamaktadır. Bu dinamikler, kutsal alanın bir bütün halinde anlaşılmasını sağlamaktadır.

Silvia Polla – Sarah Japp – Andreas Springer – Sabrina Weihe: The Analysis of Organic Residues in Selected Amphorae from Pergamon As Source of Information on Foodstuffs in Terms of Storage and Regional / Supra-Regional Trade in Western Asia Minor

Abstract: The excavations in Pergamon, a city situated at the western coast of Asia Minor, yielded several types of jugs, jars and amphorae from Hellenistic to Late Roman times. Some of them were locally / regionally produced and used for storage but also for local and regional exchange of goods. Some were imported amphorae from the Greek islands, the Eastern Mediterranean and North Africa. In order to shed new light on transported (and / or stored) foodstuff in amphorae, six samples were selected for chemical analysis using GC-MS (gas chromatography-mass spectrometry). This method allows to characterize the organic residues absorbed in the ceramic material and thus to obtain information on the content i. e. use and function. The long-distance trade containers like the Koan Dressel 2/4, a typical wine amphora, and the Adriatic Dressel 6A, probably carrying mostly wine, but very likely also oil, garum and fruits, have been analysed with the aim to verify, confirm and / or reassess traditional hypotheses on amphorae and their content. The analyses allow to get some interesting but still preliminary results on the use of the transport containers. In Roman Pergamon the Pergamenian Waterjar was a common amphora, but its content is still unknown. This container – the same applies for the amphora type Dressel 24 – has been examined for the first time using chemical methods, here the analysis points to wine, perhaps even red wine. This wine might have been produced locally or originated from somewhere else and later poured in these vessels.

Die Analyse organischer Reste in ausgewählten Amphoren aus Pergamon als Informationsquelle für Lebensmittel, Lagerung und regionalen / überregionalen Handel in Westkleinasien

Zusammenfassung: Die Ausgrabungen in Pergamon, einer antiken Stadt an der Westküste Kleinasiens, erbrachten vielerlei Typen an Krügen und Amphoren aus hellenistischer bis spätrömischer

Zeit. Es handelt sich zum Teil um lokal / regional produzierte Behälter, die zur Lagerung, aber auch zum lokalen und regionalen Austausch von Gütern dienten, und zum Teil um importierte Transportamphoren von den griechischen Inseln, aus dem östlichen Mittelmeer und aus Nordafrika. Um neue Erkenntnisse zu den Nahrungsmitteln in den Amphoren zu gewinnen, wurden sechs Proben für eine chemische Analyse mittels GC-MS (Gaschromatographie mit Massenspektrometrie-Kopplung) ausgewählt. Diese Methode erlaubt die im Keramikmaterial absorbierten organischen Rückstände zu charakterisieren und somit Informationen über den Inhalt zu erhalten. Die Amphorentypen Dressel 2/4 aus Kos, eine typische Weinamphore, und Dressel 6A, in denen vermutlich hauptsächlich Wein, aber auch Öl, Garum und Früchte transportiert wurden, sind mit dem Ziel analysiert worden, traditionelle Hypothesen zu überprüfen, zu bestätigen und / oder neu zu bewerten. Die Analysen ergaben einige interessante, aber noch vorläufige Ergebnisse über die Verwendung der Transportbehälter. Im kaiserzeitlichen Pergamon waren die Pergamenischen Waterjars verbreitet, deren Inhalt jedoch noch unbekannt ist. Diese Behälter – dies gilt für die ebenfalls in der Region produzierte Dressel 24 Amphore – wurden nun zum ersten Mal mit chemischen Methoden untersucht, wobei die Analysen auf Wein, vielleicht sogar Rotwein, hindeuten. Dieser Wein könnte lokal produziert oder von einem anderen Ort stammen und später in diese Gefäße gefüllt worden sein.

Batı Anadolu'da Bölgesel ve Bölgelerarası Ticaret, Yiyecek Maddeleri ve Depolama ile ilgili Bilgi Kaynağı: Pergamon Amphoralarının Organik Kalıntı Analizi

Özet: Batı Anadolu kıyısındaki antik kent Pergamon kazılarında, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait ve tipolojik bakımdan zengin amphora ve testiler bulunmuştur. Bunların bir kısmı, yörede üretildikleri gibi; depolama, yiyecek ve içeceklerin bölge içi ticaretinde kullanılmaktaydı. Diğer bir kısmı ise Ege Adaları, Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'dan ithal edilmiş ticari amphoralardır. Amphoraların içindeki organik kalıntıları belirlemek amacıyla, toplam 6 amphora örneğinin -gaz kromatografi-kütle spektrometresi (GC-MS) yöntemiyle- analizi yapılmıştır. Bu yöntemle, keramik tarafından emilen organik tortular ile kaplardaki besin maddeleri saptanmaktadır. Bu konudaki geleneksel varsayımları kontrol etmek amacıyla, Kos Adası'ndan ithal edilen Dressel 2/4 tipi şarap amphoraları ile şarap yanı sıra zeytinyağı, garum ve meyve ticaretinde kullanılan Dressel 6A tipi amphora örneklerinin analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler ilginç olduğu kadar, amphoraların işlevlerine yönelik ilk sonuç niteliğindedir. Pergamon'da, Roma Dönemi'nde yaygın biçimde kullanılan Pergamon amphoralarının (Pergamenian Waterjars) içinde ne tür besin maddeleri olduğu henüz bilinmemektedir. Bu ve bölgede üretilen Dressel 24 tipi diğer amphoralar ilk kez kimyasal analizlerle incelenmiştir. Sonuçlar, bu kaplar içinde şarap (olasılıkla kırmızı) olduğuna işaret etmektedir. Şarap, bölgede veya başka bir yerde üretildikten sonra bu kaplara doldurulmuş olmalıdır.

Maximilian Rönner: Zur Interpretation der ›Erscheinungstüren‹ an hellenistischen und kaiserzeitlichen Tempeln in Kleinasien und an der Levante

Zusammenfassung: An etwa 20 hellenistischen und kaiserzeitlichen Tempeln in Kleinasien und an der Levante lassen sich aufgrund von Baubefunden und / oder Münzbildern Türöffnungen in den Giebeln rekonstruieren. Das Ziel dieses Beitrags ist es, eine Erklärung des Phänomens zu finden, welche nicht von einem einzelnen Beispiel ausgeht, sondern auf die Gesamtheit der Bauten übertragbar ist, dabei jedoch deren Verbreitungsgebiet berücksichtigt. Die schriftlichen Quellen bieten zwar kaum Hinweise auf eine Nachstellung von Epiphanien, aber belegen, dass der Glaube an das Erscheinen der Götter verbreitet war. Die ›Epiphanietüren‹ mögen somit die Möglichkeit des Erscheinens der jeweils verehrten Gottheit monumentalisieren; damit folgten sie in Kleinasien und Phönizien älteren Traditionen. Vor allem im westlichen Kleinasien, wo die frühesten Bauten mit Giebelöffnungen errichtet wurden, haben sich zudem diverse Inschriften erhalten, welche Epiphanien der jeweils verehrten Gottheit commemorieren und daraus die Bedeutung des Heiligtums ableiten. Die ›Erscheinungstüren‹ mögen in vergleichbarer Weise die Wirkmacht der verehrten Gottheit unterstrichen und damit positiv auf den Status des jeweiligen Heiligtums bzw. der zugehörigen Polis rückgewirkt haben, weshalb man sie auch in Münzbildern häufig berücksichtigte.

On the Interpretation of the ›Epiphany-Doors‹ on Hellenistic and Imperial Temples in Asia Minor and the Levant

Abstract: In approximately 20 Hellenistic and Roman temples in Asia Minor and the Levant,

built remains and / or images on coins allow the reconstruction of door-like openings in the pediments. The aim of this contribution is to find an explanation for these which does not start from a single building but is applicable for all of the temples and which also takes their distribution area into account. Written sources provide almost no evidence for staged epiphanies but prove that the belief in the appearance of the gods was widespread. The ›epiphany-doors‹ may thus monumentalise the belief in the appearance of the gods; in this, they continue older traditions in Asia Minor and Phoenicia. Especially in Western Asia Minor, where the earliest temples with openings in their pediments were erected, various inscriptions commemorate epiphanies of the local gods and take these as a base to claim a supra-regional significance of the respective sanctuary. The ›epiphany-doors‹ may have in a similar way underlined the potency of the local god and thus have enhanced the prestige of the respective sanctuary and / or the polis it belonged to. This is why they were also often shown on local coins.

Anadolu ve Doğu Akdeniz'deki Epifani Pencerelelerinin Yorumlarına Dair

Özet: Anadolu ve Doğu Akdeniz'deki Hellenistik ve Roma dönemine ait 20 kadar tapınağın alınlık kısmındaki pencere açıklıklarının rekonstrüksiyonu, mimari bulgu ve sikke betimleri yardımıyla mümkündür. Çalışmanın amacı, sadece bir örneğe dayanmayan ve tüm tapınaklarda görülen bu fenomeni, dağılım alanını da dikkate alarak açıklığa kavuşturmadır. Antik kaynaklar, epifani pencereleri ile ilgili bilgi vermeseler de, tanrıların görüldüğüne dair inancın yaygın olduğunu bildirirler. Buna göre, epifani pencereleri tanrının görünme ihtimalini anıtsallaştırmış olmalıdır; bu yolla Anadolu ile Fenike'deki eski geleneği izlemişlerdir. Günümüze, alınlık kısımlarında açıklık barındıran özellikle Batı Anadolu'daki en erken tapınaklarla ilgili çeşitli yazıt ulaşılmıştır. Bu yazıtlarda, tapım gören tanrının görüldüğü ve bu yolla kutsal alanın ne denli önemli olduğu aktarılmaktadır. Epifani pencereleri, tanrının gücünü vurgulayarak, aynı tanrının kutsal alanları ve kurulu olduğu polis üzerinde olumlu bir etki yapmış olabilir; bu nedenle de sikkeler üzerinde sıklıkla dikkate alınan betimlerdir.

Cindy Knop – Ulrike Herrmann: Der ›Apostolidis Köşkü‹ auf Heybeliada (Istanbul)

Zusammenfassung: Der ›Apostolidis Köşkü‹ auf Heybeliada, einer der Prinzeninseln im Marmarameer vor Istanbul, ist ein typisches Beispiel spätosmanischer Holzbaukunst, wie sie gerade für die Sommerarchitekturen der Inseln und entlang des Bosphorus charakteristisch ist. Sein eklektischer Stil ist dabei repräsentativ für diesen Typ der Istanbuler Holzhausarchitektur, der deutlich von europäischen Einflüssen geprägt ist und gleichzeitig Elemente osmanischen Bauens aufweist. Auf konstruktiver Ebene zeigt der Bau die für den gesamten Istanbul Raum ab dem frühen bis mittleren 19. Jh. charakteristischen Züge der späten osmanischen Fachwerkbauweise – eine Synthese neuer Materialien und Konstruktionsprinzipien mit Elementen traditioneller Bauweise. Als ein für die geringe Anzahl erhaltener Holzbauten im Großraum Istanbul relativ frühes Beispiel spätosmanischer Holzhäuser, das zudem mit dem Baujahr 1862 konkret datiert werden kann, liefert der Bau wichtige Erkenntnisgrundlagen für die Erforschung dieser stark in ihrer Existenz bedrohten Bauten. Die ganzheitliche Untersuchung soll Gestaltung, Typologie und konstruktive Elemente verbinden.

Building Development and Design of ›Apostolidis Köşkü‹

Abstract: ›Apostolidis Köşkü‹ on Heybeliada, one of the Prince Islands situated in the Marmara Sea near Istanbul, is a typical example of Late Ottoman wooden architecture that is particularly characteristic for the ›summer-architecture‹ on the Prince Islands and alongside the Bosphorus. Its eclectic style represents this type of Istanbul's wooden architecture, which is characterized by predominant European influences but still shows elements of Ottoman building tradition. Its construction shows elements of the timber buildings that are typical for the entire region of the Greater Istanbul area from early to midst 19th century – combining new materials and constructional principles with traditional building methods. Within the few traces that remain of the fabric of Late Ottoman wooden houses in Istanbul, this building can be dated precisely to the year 1862 and is therefore one of the earlier remaining examples of Late Ottoman wooden architecture in Istanbul. It conveys an important basis for the research of these highly endangered buildings and combines the investigation of its decoration, typology and constructional elements in an overall approach.

Apostolidis Köşkü'nün Yapısal Gelişimi ve Mimari Dekorasyonu

Özet: İstanbul'da, Marmara Denizi'nde yer alan adalardan Heybeliada'daki Apostolidis Köşkü, Geç Osmanlı Dönemi ahşap mimarisinin en iyi örneklerindedir. Bilhassa Boğaziçi kıyıları ile Adalar'daki bu örnekler, dönemin alışıldık yazlık evleridir. Avrupa etkisinin hakim olduğu, fakat yerel mirasın izlerini de taşıyan özellikler, İstanbul'un ahşap mimarisini eklektik bir biçimde yansıtmaktadır. 19. yüzyılın başından ortasına kadar etkisini sürdüren kereste yapılar, bu dönemde İstanbul'da oldukça yaygındır. Bu yapılarda yeni öğeler ile geleneksel mimari prensipleri bir arada kullanılmıştır. İstanbul'da izlerine az da olsa rastladığımız geç dönem Osmanlı ahşap yapıları, kesin olarak 1862'ye tarihlenen bu mimarinin son örnekleridir. Yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya olan bu yapılar dekorasyonu, tipolojisi ve yapısal öğeleri bütünsel bir yaklaşım içinde değerlendirilmelidir.

Dominique Krüger: Byzantinische Grabsteine und ein Bauglied aus der Umgebung von Boğazköy

Zusammenfassung: Seit vielen Jahrzehnten werden immer wieder byzantinische Spolien im Umfeld von Boğazköy entdeckt, denen in der Forschung bisher wenig Beachtung geschenkt wurde. Die hier vorgestellten Neufunde – bei denen es sich vor allem um einfache Grabsteine handelt – sind zu einem Großteil typisch für Galatien und finden Vergleichsbeispiele nicht nur in der antiken Stadtruine und deren Umland.

Byzantine Gravestones and an Architectural Element from the Boğazköy Area

Abstract: For many decades, Byzantine spolia have been discovered repeatedly in the vicinity of Boğazköy, which have received little scientific attention so far. The new finds presented here – which are mainly simple gravestones – are mostly typical for Galatia and find comparative examples not only in the ancient city ruins and its surrounding area.

Boğazköy Çevresindeki Mezar Stelleri ve bir Mimari Yapı Elemanı

Özet: Boğazköy ve çevresinde, son yıllardan itibaren Bizans Dönemi'ne ait devşirme yapı öğeleri saptanmaktadır. Söz konusu buluntular, daha önceki araştırmalarda dikkate alınmamıştır. Daha çok basit mezar stellerini kapsayan bu çalışmadaki yeni buluntuların büyük bölümü Galatia'ya özgüdür; fakat benzerlerine, ören yeri ve çevresi dışında da rastlanmaktadır.

Christoph Begass: Justinian in Galatien

Zusammenfassung: Entgegen der in der *editio princeps* vorgetragenen Interpretation eines erstmals 2019 edierten Grenzsteins aus der Nähe von Ancyra wird gezeigt, dass Kaiser Justinian nicht eine, sondern zwei Kirchen stiftete. Darüber hinaus wird dieser Grenzstein in seinen historischen Kontext eingeordnet. Vor dem Hintergrund von Justinians Reise nach Germia wird in einem zweiten Abschnitt gezeigt, warum der Kaiser wahrscheinlich auch Ancyra besucht hat. Möglicherweise wurde aus diesem Anlass die heute noch erhaltene Ehrensäule errichtet.

Justinian in Galatia

Abstract: Contrary to the interpretation – presented in the *editio princeps* – of a border stone from the vicinity of Ancyra, first edited in 2019, the paper shows that emperor Justinian founded not one, but two churches. The border stone is furthermore classified according to its historical context. Against the background of Justinian's journey to Germia, a second section shows why the emperor also probably visited Ancyra. It was possibly on this occasion that the still preserved honorary column was erected.

Justinianus Galatia'da

Özet: İlk olarak 2019'da yayımlanan Ankyra yakınındaki sınır taşının ele alındığı bu çalışmada, imparator Justinianus'un *editio princeps*'te bildirilen aksine birden fazla, diğer bir deyişle iki kilise yaptırdığı gösterilmektedir. Aynı zamanda yazıt, ait olduğu dönem çerçevesinde sınıflandırılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Justinianus'un Germia ziyaretinin arka planından, bu yolculuk sırasında Ankyra'ya da uğramış olabileceği ve bunun nedenleri ele alınmaktadır. Günümüze dek ulaşan şeref sütunu, Justinianus'un bu ziyareti şerefine dikilmiş olabilir.